

je život jednog naselja iz kasnog bronzanog doba i time dat doprinos sklapanju slike o dinamici naseljavanja prostora Sjeverne Bosne i njegovim vezama sa prostorom centralne Bosne krajem bronzanog i početkom željeznog doba, a koja je do sada bila samo djelimično otkrivena. Ovdje je naročito bitno istaći da je cijeli ovaj projekat uradila jedna mlada muzejska institucija – Muzej Tešanj, koja postoji od 2009. godine, te da je istraživanje lokaliteta na Griču prvi projekat arheoloških istraživanja na prostoru Opštine Tešanj izveden nakon 30 godina ne čekajući direktivu iz centra kako je to bilo u ranijim razdobljima kada su istraživački projekti mahom pokretani iz Sarajeva kao glavnog sjedišta istraživačkih institucija. U vrijeme kada su naučni i kulturni projekti na marginama državnog i društvenog interesa pozitivan primjer dala nam je jedna lokalna zajednica koja je okupila stručnjake sa različitih strana i ispričala priču o gradu u bronzi.

MELISA FORIĆ PLASTO

**Carlo Carraro, Giovanni Favelo:
Benedetto Cotrugli - *The Book of the
Art of Trade: With Scholarly Essays
from Niall Ferguson, Giovanni Favero,
Mario Infelise, Tiziano Zanato and
Vera Ribaudó, Palgrave Macmillan
2017, str. 244***

Knjiga o vještini trgovanja dubrovačkog trgovca Benedikta Kotrulja, napisana 1458. godine, dugo vremena nije izazivala ozbiljnije interesovanje istraživača. Kako se kasnije ispostavilo, jedan od razloga takvog odnosa bila je manjkavost prvog štampanog

izdanja iz 1573. godine u kojem su naknadnom intervencijom izdavača pojedini segmenti izvornog rukopisa izmijenjeni i cenzurisani. Kasniji pronalazak tri nova prepisa, koja su hronološki i sadržajno mnogo bliža originalnoj verziji, popunio je vremenski vakuum između nastanka rukopisa i prvog štampanog izdanja čime je započela nova faza u proučavanju i valorizaciji Kotruljevog djela. S tim u vezi, od kraja prošlog stoljeća napisano je nekoliko radova na italijanskom i hrvatskom jeziku u kojima su prevedene i kritički analizirane različite verzije spomenutog rukopisa. Imajući u vidu univerzalni značaj i vrijednost ovog djela bilo je za očekivati njegovo prevođenje i publiciranje na engleski jezik. Korisnost i svrsishodnost takvog poduhvata prepoznata je na Ca' Foscari Univerzitetu u Veneciji pod čijim pokroviteljstvom je okupljen eminentan tim predstavnika struke, mahom profesora iz oblasti filologije, historije i ekonomije koji je učestvovao u realizaciji ovog projekta. Rezultati dugogodišnjeg rada i istraživanja prezentirani su u knjizi *The Book of the Art of Trade* pod uredništvom Carla Carraro i Giovannija Favelo.

Priredeno izdanje sastoji se iz tri dijela među kojima središnji i najobimniji zauzima prijevod Kotruljeve knjige na engleski jezik (*The Book of the Art of Trade*) (22-172). Ovome prethodi uvodni dio, *Introduction* (2-19), u kojem Niall Ferguson, vrsni poznavatelj ekonomske historije, analizirajući i poredeći Kotruljevu trgovačku praksu sa modernim poslovanjem zaključuje da su osnovni zakoni i mehanizmi kapitalizma koji su uspostavljeni prije više od pola milenija, u suštini ostali nepromijenjeni do savremenog doba. Uvodna razmatranja upotpunio je Giovanni Favero sa dosadašnjim saznanjima i rezultatima historiografije o liku i djelu Benedikta Kotrulja. Treći dio

knjige, *Essays* (176-222), sadrži kvalitetne autorske priloge koji ovaj prijevod dopunjuju širim historijskim kontekstom vremena i mjesta u kojem je Kotrulj živio i radio. Njegovu detaljnu biografiju piše Tiziano Zanato koji posebno apostrofira značaj Kotruljevog dugogodišnjeg boravka na napoljskom dvoru u službi kralja Alfonsa V Aragonskog. To je bilo mjesto na kojem su se okupljali čuveni humanistički mislioci kao što su Antonio Bacadeli, Flavio Biondo, Enea Silvio Piccolomini, Gianozzo Manetti i dr. U ovakvom duhovnom ambijentu i intelektualnom okruženju Kotrulj je sasvim sigurno dodatno profilisao svoja humanistička gledišta koja se evidentno prožimaju kroz njegovo djelo. Prvo izdanje *Knjige o vještini trgovanja*, iz 1573. godine detaljno je analizirao Mario Infelise. Pored ostalih izmijena koje je izdavač tom prilikom napravio, knjiga je bila štampana i pod drugačijim nazivom, *O trgovini i savršenom trgovcu*, koji je možda i adekvatniji obzirom na njenu strukturu i sadržaj.

Priloženi prijevod na engleski jezik fundiran je na temelju kritičkog teksta Vere Ribauda koji se oslanja na najstariji poznati prepis iz 1475. godine. Detaljnom analizom, pažljivo odabranim naučnim aparatom i komparacijom sa ostalim rukopisima nastala je verzija najbliža originalnom tekstu. Prevodilački poduhvat bio je kompleksan i nimalo jednostavan zadatak koji je uspješno realiziran. Uložen je značajan napor kako bi se autentično i vjerodostojno prenijele Kotruljeve riječi prilagođene savremenom jezičkom stilu. Posljednje stranice knjige čini popis korištenih bibliografskih jedinica te indeks pojmova što znatno olakšava njeno korištenje.

Benedikt Kotrulj je bio dubrovački trgovac koji se trgovinom počeo baviti silom

prilika kada je nakon smrti oca bio primoran napustiti studij i preuzeti vođenje obiteljskih poslova. Iskazujući ljubav prema trgovini kao nauci i načinu života, uskoro je ostao zgrožen nad saznanjem da je "tako jedna važna i korisna vještina dospjela u ruke neukih ljudi koji je zloupotrebljavaju i vode bez reda i zakona." (24). Smatrajući da ima dovoljno sposobnosti, znanja i iskustva u trgovačkom poslu, postavio je sebi zadatak da zapiše osnovne zakone i pravila koje trgovac mora poštivati i kojima se treba voditi kako bi bio uspješan jer je "dobro vođena i ispravno obavljena trgovina poželjna i neophodna ljudskom društvu". (25). Kotruljeva rasprava sadrži uputstva i savjete namijenjene sadašnjim i budućim generacijama trgovaca a kako bi je lakše shvatili i bolje razumjeli odlučio je istu napisati na njima pristupačnijem živom italijanskom jeziku.

Svoje djelo Kotrulj je podijelio na četiri cjeline. Prvu *On the Origins and Principles of Trade* (27-84), čini veći broj poglavlja u kojima daje odgovore na različita pitanja trgovačkog zanata. Budući da je prema njegovom shvatanju trgovina posebna nauka ovdje izlaže njeno porijeklo i svrhu definirajući je kao "vještinu ili disciplinu koju, vodeći se zakonima, obavljaju ovlaštene osobe radi očuvanja ljudskog roda s nadom u novčanu dobit". (31) Prema Kotruljevom mišljenju, trgovački posao može raditi samo sin trgovca pa je prema tome bavljenje trgovinom bila privilegija određenih "uhodanih" društvenih kategorija. U namjeri da svoje znanje i bogato iskustvo prenese budućem naraštaju posebnu pažnju posvetio je trgovačkoj praksi i uputstvima za uspješno poslovanje dajući praktične savjete trgovcima o tome kako odabrati pravo mjesto za trgovački posao, na koji način profitabilno vršiti robnu razmjenu, da li kupovati za gotovinu ili na

rok, treba li davati i uzimati zajam itd. Ekonomiste i historičare računovodstva ovdje će naročito zanimati dio u kojem govori o zamjeni novca, mjeničnom poslovanju, osiguranju, pologu i zalogu. Posebnu pažnju skreće trinaesto poglavlje u kojem navodi pravila vođenja trgovačkih knjiga te daje praktične primjere upisivanja i bilježenja svih poslovanja. Ovdje je prvi put zapisana praksa dvostrukog evidentiranja poslovnih transakcija tzv. dvojnog knjigovodstva koje u suštini čini temelj računovodstva modernog vremena.

Druga cjelina sadržajno se bavi duhovnim i moralnim vrijednostima koje pravi trgovac treba posjedovati (*On the Religion Incumbent on the Merchant*) (85-110). Vođeci se uvjerenjem da "vjera razlikuje ljude od životinja" (85) Kotrulj je posebnu pažnju posvetio odnosu trgovca prema religiji, njegovoj obavezi da prisustvuje misama, izgovara molitvu i daje milostinju. Pozivajući se na crkvene autoritete, u potrebi da opravda trgovce od mnogih optužbi, navodi raznovrsne poslove koji su moralno dozvoljeni, prihvatljivi i ne podliježu religijskoj osudi za razliku od onih koji su trgovcima zabranjeni i vode u grijeh. U duhu vremena u kojem je pisao i radio često citira antičke izvore pa iako Rimljanima zamjera na mnogobožачkoj religiji oni za njega predstavljaju pozitivan i jedinstven primjer istinskih ljudskih vrijednosti i vrlina.

Za Benedikta Kotrulja trgovački posao je uzvišeni poziv koji treba živjeti u svim životnim poljima. Pored vjerskog, pravi trgovac treba voditi i dostojan građanski život o čemu na zanimljiv način govori kroz nekoliko poglavlja treće cjeline (*On the Civic Life of the Merchant*) (111-140). U humanističkom duhu prikazuje savršenog trgovca "homo universalisa" posvećenog nauci, čita-

nju i pisanju, svestranog čovjeka vještog u aritmetici, knjigovodstvu, govorništvu, gramatici, historiji, logici, geografiji, astrologiji i drugim disciplinama. On treba da bude pošten, pravedan, marljiv, lukav i umjeren u svemu što govori i radi. Njegova je dužnost da se brine o svojoj porodici, familiji, prijateljima i domovini jer "korist, boljitak i spas država u velikoj mjeri dolaze od trgovaca" (113).

Porodici i obiteljskom životu Kotrulj je posvetio posljednju cjelinu, *On the Economic Virtues of the Merchant* (141-172), u kojoj savjetuje trgovce kako da organiziraju obiteljski život, vode domaćinstvo i upravljaju svojim posjedima. Čitalac će na ovom mjestu primjetiti tradicionalno konzervativne stavove prema ženama, braku i odgoju djece. Na kraju, kada se istakao na svim poljima, u pedesetim ili šezdesetim godinama, trgovac treba završiti sve poslove i otići u zasluzenu mirovinu kako bi posljednje godine života proživio van grada u miru, posvećen čitanju, vjeri i molitvi pripremajući se za budući svijet.

Napisana na granici srednjeg vijeka *Knjiga o vještini trgovanja* sadrži elemente dviju epoha, starog feudalnog sistema isprepletenog renesansnim poletom u nauci, ekonomiji, kulturi i umjetnosti u kojem je humanistički pogled na svijet i stavljanje čovjeka na prvo mjesto iznjedrilo trgovačku klasu kao nosioca progresivnih ideja i novu borbu za mjesto na društvenoj ljestvici. Privilegovani društveni slojevi, plemstvo i svećenstvo, dobijaju ozbiljnu konkurenciju i s prezirom gledaju na bogatstvo trgovaca. Ovi antagonizmi primjetni su i kod Benedikta Kotrulja pa njegova knjiga ima cilj da odbrani trgovce od mnogobrojnih optužbi koje su im stavljane na teret poput lihvarstva, škrtosti i pohlepe. Za čovjeka koji je živio u XV stoljeću

još uvijek je nezamislivo djelovanje izvan vjerskih okvira pa je stoga za trgovca naročito važna religijska opravdanost njegovih poslovnih postupaka. Smisao bavljenja trgovinom je stjecanje bogatstva ali na častan, moralan, pošten i religijski dozvoljen način jer trgovac, za razliku od drugih kategorija, novac zarađuje svojim radom. Budući da je ovaj posao privilegija koja se stiče rođenjem Kotruljeva trgovačka elita je zatvorena i nepristupačna. Njegov trgovac je idealan i uspješan poslovni čovjek, modernim rječnikom kazano biznismen, primjeren muž, uzoran građanin i javna ličnost na koju se treba ugledati.

Knjiga o vještini trgovanja oslikava duh jednog minulog vremena, mentalitet i način razmišljanja trgovca, njegove moralne vrijednosti, odnos prema religiji, porodici, pojedincu, društvu, domovini itd. Iako posjeduje bogato trgovačko i životno iskustvo Kotrulj ima koncizan izričaj i istančan osjećaj za sažetost pa se stiče dojam da je na mnogim mjestima skratio svoje izlaganje kako bi izbjegao preopširnost i zadržao pažnju čitatelja te stoga njegovo djelo, iako prvenstveno namijenjeno trgovcima, svakome omogućuje da promišlja srednjovjekovnu zbilju iz ugla jednog trgovca. Prepoznavši univerzalnost trgovačkog posla, vodeći se uvjerenjem da su "zakoni trgovine beskonačni", Kotrulj je zapisao pravila koja u ovom poslu vrijede i danas. Prijevodom na engleski jezik napravljen je pravi potez kojim njegovo djelo konačno dobija svoju "univerzalnost" postajući pristupačno globalnom krugu čitatelja.

ALMIR PECO

Emrah Safa Gürkan, *Sultanın Casusları - 16. Yüzyılda İstibbarat, Sabotaj ve Rüşvet Ağları, [Sultanovi špijuni- Obavještajne mreže, sabotaža i mreže podmićivanja u 16. stoljeću].*

Istanbul: Kronik Kitap, 2017, 316

str.

Emrah Safa Gürkan, autor ove knjige, magistrirao je kod mentora Halila Inaldžika s tezom "Ottoman Corsairs in the Western Mediterranean and Their Place in the Ottoman-Habsburg Rivalry, 1505-1535" na Univerzitetu Bilkent 2006. godine. Poslije toga je napisao doktorsku disertaciju kod mentora Gabora Agostona pod naslovom "Espionage in the 16th century Mediterranean: Secret Diplomacy, Mediterranean Go-Betweens and the Ottoman-Habsburg Rivalry" na Univerzitetu Georgetown 2012. godine. Također, bavi se temama diplomatskih odnosa među civilizacijama, frakcijskih sukoba na dvorovima, osmanskim strategijom i mehanizmima odlučivanja, studijama o graničnim prostorima, piratstvom, ropstvom i promjenama religija.

Obavještajne mreže i saradnici ovakvih organizacija su među temama o kojima imamo vrlo malo znanja i tumačenja u radovima o osmanskoj povijesti. U ovom kontekstu, autor je podvukao da je svrha pisanja ove knjige više znanja pa time i razumijevanja ovog pitanja. Knjiga se uglavnom fokusira na špijunske aktivnosti u mediteranskom prostoru u 16. stoljeću. Autor je pokušao dokazati da istočni i zapadni dijelovi ovog područja nisu bili odvojeni jedan od drugog pružajući slikovite i provjerene primjere iz sredozemnog mozaika kroz špijunske aktivnosti. Na ovaj način, utvrđeno je bez sumnje da postoje međusobno povezane mreže na osmanskim graničnom prostoru.